

AGRONOMIA PER A TOTHOM. LA CÀTEDRA AMBULANT D'AGRICULTURA PERE GRAU

Pasqual Bernat

Centre d'Estudis d'Història de la Ciència. Universitat Autònoma de Barcelona

RESUM

L'any 1903 es van crear a Barcelona els Estudis Universitaris Catalans. Era la resposta, després del Primer Congrés Universitari Català, a la negativa del rector de la Universitat de Barcelona, Rafael Rodríguez Méndez, d'acceptar el català com a llengua de comunicació. D'entrada, només s'impartien classes de dret civil català i història de Catalunya, però aviat s'amplià amb tot un reguitzell d'assignatures que van abastar tots els camps del coneixement (literatura, economia, química, geologia...). L'agricultura també hi va ser present en el pla d'estudis. I ho va ser gràcies a la incorporació de la Càtedra Ambulant d'Agricultura, creada l'any 1906 per Pere Guerau Maristany, polític i industrial amb interessos en l'exportació de vins. Aquesta càtedra va passejar els coneixements científics i tècnics més innovadors de l'agronomia del moment per tot el territori. Es tractava de fer arribar al màxim nombre de pagesos les darreres innovacions agrícoles per tal de millorar-ne les explotacions fent-les més productives i rendibles. Un esforç que, d'alguna manera, ja tenia un antecedent en les «cartilles rústiques» del segle anterior i que també va tenir una continuació en el servei de terra campa de la Mancomunitat. En aquest article s'explicarà breument la història d'aquesta càtedra i les repercussions que la seva activitat va tenir entre la pagesia i la societat civil de l'època.

PARAULES CLAU: agronomia, Catalunya, ensenyament, Estudis Universitaris Catalans, segle xx.

RESUMEN

En 1903 se crearon en Barcelona los Estudios Universitaris Catalans. Era la respuesta, después del Primer Congreso Universitario Català, a la negativa del rector de la Universidad de Barcelona, Rafael Rodríguez Méndez, a aceptar el catalán como lengua de comunicación. De entrada solo se impartían clases de derecho civil catalán y historia de Cataluña, pero pronto se amplió con toda una serie de asignaturas que abarcaron todos los campos del conocimiento (literatura, economía, química, geolo-

Correspondència: Pasqual Bernat. A/e: pasqual.bernat@gmail.com; pasqual.bernat@hotmail.com.

gía...). La agricultura también estuvo presente en el plan de estudios. Y lo fue gracias a la incorporación de la Cátedra Ambulante de Agricultura, creada en el año 1906 por Pere Guerau Maristany, político e industrial con intereses en la exportación de vinos. Esta cátedra paseó los conocimientos científicos y técnicos más novedosos de la agronomía del momento por todo el territorio. Se trataba de hacer llegar al mayor número de campesinos las últimas innovaciones agrícolas para mejorar sus explotaciones y hacerlas más productivas y rentables. Un esfuerzo que, de alguna manera, ya tenía su antecedente en las «cartillas rústicas» del siglo anterior y que también tuvo su continuación con el Servicio de Tierra Campa de la Mancomunidad de Cataluña. En este artículo se explicará brevemente la historia de esta cátedra y las repercusiones que su actividad tuvo entre el campesinado y la sociedad civil de la época.

PALABRAS CLAVE: agronomía, Cataluña, enseñanza, Estudis Universitaris Catalans, siglo xx.

La institucionalització de l'ensenyament de l'agronomia a Catalunya es remunta a principis del segle XIX amb la creació l'any 1815 de l'Escola d'Agricultura i Botànica de la Junta de Comerç de Barcelona.¹ Amb aquesta escola s'iniciava una llarga tradició d'ensenyament agronòmic que encara dura i que, al llarg del segle XIX, amb més o menys fortuna, sempre va intentar fer arribar als mateixos pagesos els continguts pedagògics que preconitzava. Iniciatives com les publicacions periòdiques *Memorias de Agricultura y Artes*² o *El cultivador* i diverses «cartilles rústiques» van intentar comunicar directament a la pagesia les innovacions agronòmiques del moment. Al començament del segle XX només l'Escola Lliure Provincial d'Agricultura de la Diputació de Barcelona era la que s'encarregava d'oferir, de forma oficial, ensenyaments d'agricultura a tot Catalunya.³ Els resultats d'aquesta escola, malgrat els esforços de la Diputació de Barcelona, no van ser els que calia esperar d'una institució d'aquesta mena. Al mateix temps, el fet que pertanyés a la diputació barcelonina va fer que tingués un àmbit d'actuació restringit i que no arribés a cobrir les necessitats de la resta del país.

Conscient d'aquesta situació, el 1906 el patrici i mecenes Pere Guerau Maristany i Oliver (1863-1927)⁴ fundà, a iniciativa pròpia, una càtedra ambu-

1. Per a conèixer els inicis de la institucionalització de l'ensenyament de l'agronomia a Catalunya, vegeu P. BERNAT, A. NIETO GALÁN i C. PUIG (2008), «Propagar innovacions tècniques. Les *Memorias de Agricultura y Artes (1815-1821)*», a F. X. BARCA-SALOM, P. BERNAT, M. PORT i C. PUIG-PLA, *Fàbrica, taller i laboratori. La Junta de Comerç de Barcelona: ciència i tècnica per a la indústria i el comerç (1769-1851)*, Barcelona, Cambra de Comerç de Barcelona, p. 292-307.

2. Sobre la història i els continguts d'aquesta publicació, vegeu P. BERNAT, A. NIETO GALÁN i C. PUIG, *La indústria i el comerç (1769-1851)*, Barcelona, Cambra de Comerç de Barcelona, p. 292-307.

3. Sobre la història d'aquesta escola, vegeu A. GALÍ (1983), *Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya 1900 a 1936*, vol. VI, Barcelona, Fundació Alexandre Galí, p. 21-24.

4. Pere Guerau Maristany era un industrial, nascut al Masnou, doctorat en ciències exactes i fisicoquímiques, que va fer una gran fortuna amb l'exportació de vins a l'Amèrica del Sud. Va ser

lant d'agricultura amb l'objectiu d'augmentar la producció i la qualitat dels productes agrícoles del camp català.⁵ La manera més efectiva d'aconseguir aquest objectiu havia de ser la de dur a tota la pagesia del país els coneixements necessaris perquè les noves tècniques permetessin d'entrar en els camins del progrés i de la modernitat. Una càtedra ambulante, com s'havia demostrat amb èxit en altres països europeus, era l'instrument més efectiu, ja que arribava a tothom i a tot arreu. Es tractava de popularitzar els coneixements agronòmics fent-los sortir de l'estricta marc acadèmic perquè arribessin als veritables protagonistes de la pràctica agrícola.⁶ Una idea que en aquell moment sintonitzava perfectament amb l'esperit dels Estudis Universitaris Catalans, institució que des del 1903 representava una alternativa popular a la Universitat de Barcelona, que negava la utilització del català com a llengua vehicular de la docència i que vivia d'esquena a la realitat del país.⁷ La Càtedra s'integrà en aquesta institució sota el nom de Càtedra Agrícola Pere Grau i compartí claustre amb la resta de disciplines. Fins al 1908 la Càtedra es finançà amb l'única aportació desinteressada de Maristany. D'ençà d'aquest any, la Diputació de Barcelona començà a subvencionar-la, atesos l'interès i la volada de les nombroses activitats de la Càtedra arreu de Catalunya.

La tasca docent de la Càtedra es caracteritzava pel seu tarannà pràctic i popular, com ho va posar de manifest el seu director, Jaume Maspons i Camarasa (1872-1934): «La Càtedra anava a trobar els deixebles a casa seva, *de poble en poble*, seguint moltes vegades professors i oients, conreus i arbedres, entrant pels cellers, per les quadres de bestiar i entretenant-nos més en observacions sobre coses vistes i en diàleg entre professors i alumnes que en discursos pronunciats pel professor.»⁸ Es volia fer arribar a tothom els nous coneixements tot defugint un missatge excessivament complex i teòric.

també un mecenes que contribuï a la fundació de les escoles municipals i del Casino del Masnou. Patrocinà l'edició de *Las estatuas de Barcelona* (1903), de B. Bassegoda i Amigó i el monument dedicat al segon misteri del rosari, de Montserrat (1903). Alfons XIII el nomenà comte de Lavern (1911).

5. La Càtedra s'inaugurà a Sant Sadurn d'Anoia el 24 de maig de 1906 amb una conferència sobre viticultura a càrrec del mateix Maristany. Es trià un lloc emblemàtic de la producció vinícola, amb una tradició d'intervencions que tenien com a lloc d'acció el territori i les seves produccions específiques.

6. Sobre aquesta càtedra ambulante, vegeu P. BERNAT (1995), «La Càtedra d'Agricultura Ambulant "Pere Grau"», a *Història política, social i cultural dels Països Catalans*, vol. 8, *L'època dels nous moviments socials 1900-1930*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, p. 336-337.

7. Sobre la història dels Estudis Universitaris Catalans, vegeu A. BALCELLS (2011), *Els Estudis Universitaris Catalans (1903-1985): Per una universitat catalana*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, i A. GALÍ (1983), *Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya 1900 a 1936*, vol. XVII.

8. A. GALÍ (1983), *Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya 1900 a 1936*, p. 85.

Pasqual Bernat

Els cursos van ser molt variats. Els cereals, l'olivera i, sobretot, la vinya van ser els temes que la Càtedra tractà amb més intensitat. El professorat era eventual i sempre hi havia un especialista en la matèria que feia les lliçons. La institució tenia, també, un interessantíssim annex de química agrícola, a càrrec de Francesc Novellas (1874-?), dotat d'un laboratori i cada any impartia un curs de química aplicada, en el qual es feien classes pràctiques sobre anàlisi d'adobs, de terres, d'aigües i de nombrosos productes agrícoles. L'activitat d'aquest annex fou molt important, ja que els homes de la Càtedra van veure en la química la racionalitat de la moderna pràctica agrícola.

Per tal de fer demostracions als pagesos dels beneficis que comportaven les noves tècniques, la Càtedra posseïa camps d'experimentació, on s'assajaven nous conreus i nous mètodes. La institució tenia, a més, delegacions a les comarques d'Osona i de l'Empordà, un servei d'anàlisi química i, en un terreny cedit per Maristany, una esplèndida col·lecció ampelogràfica, és a dir, formada per les diverses espècies i varietats de vinya. La Càtedra circumscriví, en un principi, la seva acció a la Catalunya estricta, però, quan va convenir, també la va estendre a terres germanes. L'any 1907 va col·laborar en els actes que la Federació Agrícola Catalano-Balear, de la qual formava part, organitzats a Mallorca, i l'any 1909 va prendre part en els congressos agrari i de viticultura organitzats a València.

El 1911 va deixar de funcionar per a donar pas a l'Escola Superior d'Agricultura de la Diputació de Barcelona, que va néixer amb la ferma voluntat de dur els ensenyaments d'agricultura del país al màxim nivell. Així ho demostraren el seu ambició i modern pla d'estudis i la seva ferma voluntat de formar veritables tècnics agrònoms. El 1914, l'Escola Superior passà a formar part de les institucions pedagògiques de la Mancomunitat, que la integrà juntament amb els seus serveis agrícoles en el vast pla d'actuació agrícola que tot just encetava. La solidesa de l'Escola féu que superés tota mena de vicissituds, que la seva activitat perdurés més enllà de la mateixa existència de la Mancomunitat i que fos una de les institucions pedagògiques amb més renom durant l'època de la Generalitat.

La Càtedra fou, doncs, un bon precedent de les institucions agrícoles de la Mancomunitat de Catalunya. Moltes de les seves iniciatives, com els camps experimentals o els serveis d'anàlisi química, foren recollides pels homes de la Mancomunitat que, amb més mitjans, les dugueren a nivells més alts. També foren molts els professors de la Càtedra que s'integraren en els nous organismes, tant pedagògics com tècnics, que s'anaren creant en l'àmbit agrícola. L'esperit dels homes de la Càtedra, pragmàtic, entusiasta i gens burocràtic, fou el que també tingueren els homes dels serveis agrícoles de la Mancomunitat, virtuts que, al nostre entendre, els feren connectar decididament amb la pagesia del país.

BIBLIOGRAFIA

- BALCELLS, A. (2011). *Els Estudis Universitaris Catalans (1903-1985): Per una universitat catalana*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- BERNAT, P. (1995). «La Càtedra d'Agricultura Ambulant "Pere Grau"». A: *Història política, social i cultural dels Països Catalans*. Vol. 8: *L'època dels nous moviments socials 1900-1930*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, p. 336-337.
- BERNAT, P. (2008). *Ciència, tècnica i agricultura a la Catalunya de la Il·lustració (1766-1821)*. Girona: Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines: Centre de Recerca d'Història Rural de la Universitat de Girona. Documenta Universitària.
- BERNAT, P.; NIETO GALÁN, A.; PUIG, C. (2009). «Propagar innovacions tècniques. Les *Memorias de Agricultura y Artes (1815-1821)*». A: BARCA-SALOM, F. X.; BERNAT, P.; PORT, M.; PUIG-PLA, C. *Fàbrica, taller i laboratori. La Junta de Comerç de Barcelona: ciència i tècnica per a la indústria i el comerç (1769-1851)*. Barcelona: Cambra de Comerç de Barcelona, p. 292-307.
- GALÍ, A. (1983). *Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya, 1900 a 1936*. Barcelona: Fundació Alexandre Galí.